

Barut, B. ve Kara, Y. (2020). Ekolojik Sosyal Hizmet Perspektifinden Hortikültürel Terapi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 31(1), 218-240.

Derleme

Makale Geliş Tarihi: 24.07.2019
Makale Kabul Tarihi: 15.10.2019

EKOLOJİK SOSYAL HİZMET PERSPEKTİFİNDEN HORTİKÜLTÜREL TERAPİ

Horticultural Therapy from Ecological Social Work Perspective

Berçem BARUT*

Yunus KARA**

* Öğr. Gör., Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Sosyal Hizmet ve Danışmanlık Bölümü, ORCID ID: 0000-0002-9134-9456

** Arş. Gör., Altınbaş Üniversitesi İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü, ORCID ID: 0000-0002-7812-5845

ÖZET

Teknoloji, kentleşme ve sanayileşmenin sonucunda bireylerdeki endişe, depresyon, sosyal izolasyon ve kronik hastalıklardaki artış, insan ve doğa arasındaki rehabilite edici ilişkiye odaklanmayı da beraberinde getirmiştir. Doğal çevre ile etkileşimde olma deneyimi, fiziksel ve zihinsel sağlıkla ilişkilendirilerek, günümüzde, bitki ve bahçelerin araç olarak kullanıldığı bir tedavi ve terapi yöntemi olan hortikültürel terapinin (bahçecilik terapisi) uygulanmaya başlamasını sağlamıştır. Hortikültürel terapinin tüm insanlarla uygulanabilir olması, sosyal hizmet mesleğindeki evrensellik ilkesi ile benzerlik gösterme ve insan ve doğa ilişkisi çerçevesinde terapötik bir deneyim taşımaktadır. Bu açıdan tüm canlı ve cansız varlıkların birbirleri ile uyumlu bir şekilde varlıklarını sürdürmelerine yardım etmek üzere, insanlığın yeryüzü ile olan ilişkilerinde ciddi değişiklikler yapılmasına yönelik teorik bir uygulama zeminine sahip olan ekolojik sosyal hizmet disiplini ile de çok yakından ilişkilendirilebilmektedir. Bu çalışmada hortikültürel terapi, bileşenleri ve etkileri ile birlikte açıklanarak, insan ve doğa ilişkisinin önemi ve iyiliğini vurgulamayı bünyesinde barındıran ekolojik sosyal hizmet perspektifinden değerlendirilecektir.

Anahtar Sözcükler: Bahçecilik, Ekolojik Sosyal Hizmet, Hortikültürel Terapi, Sosyal Hizmet

ABSTRACT

As a result of technology, urbanization and industrialization, anxiety in individuals, depression, social isolation and increase in chronic diseases have led to a focus on the rehabilitative relationship between human and nature. The experience of interacting with the natural environment has been associated with physical and mental health, and has led to the introduction of horticultural therapy (horticultural therapy), a treatment and therapy method in

which plants and gardens are used as tools. The applicability of horticultural therapy to all people is similar to the principle of universality in the social work profession; In terms of having a therapeutic experience within the framework of human and nature relationship, it is very close to the discipline of ecological social work which has a theoretical application ground for serious changes in human relations with the earth to help all living and inanimate beings to survive in harmony with each other. It may be associated. In this article, it will be explained from the perspective of ecological social work, which emphasizes the importance and goodness of human and nature relations by explaining the components and effects of horticultural therapy.

Keywords: *Horticulture, Ecological Social Work, Horticultural Therapy, Social Work*

GİRİŞ

Doğal çevre ile etkileşimde olma ve bu çevre içinde bulunma deneyimi, uzun süredir fiziksel ve zihinsel sağlıkla ilişkilendirilmiştir. Örneğin, Antik Yunan kültüründe özellikle el değmemiş bitki ve hayvan türlerinin fazla olduğu bölgelerin şifa veren ve ziyaretçileri çeken yerler olduğu düşünülmüştür (Gesler, 1996). Orta Çağ'da ise birçok hastane ve manastır bölgesi içinde, bireyleri içsel bir yolculuğa çıkaran ve iyileşmelerini teşvik ettiği düşünülen huzurlu ve görsel olarak beğeni duygusu uyandıran bahçeler inşa edilmiştir (Gerlach-Spriggs ve Diğ., 1998). Mısırlı doktorlar, sarayların bahçelerinde, zihinsel yeti yitimi olan soylu üyeler için yürüyüş yapmayı önermiş, Friends Hospital'ın kurucusu Benjamin Rush çiftlik ortamındaki tarla emeğinin hastalar üzerinde iyileştirici bir etkiye sahip olduğunu gözlemlemiştir. I. Dünya Savaşı sonrasında ise savaştan etkilenen gazilere ve yaralı askerlere yönelik mesleki terapi seanslarında da rehabilitasyon sürecinin bir parçası olarak bahçecilik faaliyetleri kullanılmıştır (Davis, 1998; Fried ve Wichrowski, 2008).

Doğal ortamları ziyaret etmenin yanı sıra, bu ortamlarda gerçekleştirilen (tarım arazileri, tarla, bahçe vd.) işlerde çalışmanın da bireyler için sağlıklı olduğu düşünülmektedir (Sempik, 2010; Tuke, 1882). Çiftlik, bahçe, hastane ve hapisane gibi kuruluşların yüzyıllardan beri var olduğu ve fiziksel olarak da nispeten birçok yapıya göre, daha yeşil alanlara sahip alanlar olduğu bilinen bir durumdur. Söz konusu bu yapıların bahçelerinden ve doğal alanlarından elde edilen ürünlerin ve yine bu alanlarda gerçekleştirilen iş ve uğraşların bireylerin sosyal, ekonomik, tedavi, beslenme ve rehabilitasyon gibi birtakım ihtiyaçlarına cevap verdiği görülmektedir. Bireylerin doğal çevre ile kurdukları bu ilişki, onların fiziksel ve sosyal ihtiyaçlarını karşılamanın yanı sıra üretkenliklerini artırma işlevi de üstlenmiştir.

Bitkilerin ve bahçelerin terapötik değere sahip olduğu inancı, tıbbi tedavi kurumlarının ve bireylere hizmet veren farklı destek kuruluşlarının modern zamanlarında da devam etmiştir. Hortikültürel terapinin tıbbi kurumlarda öncülüğünü 1919'da Kansas'ta

Menninger Vakfı'nı kuran psikiyatrist F. C. Menninger üstlenmiştir. Bu psikiyatri kurumu doğanın iyileştirici özelliklerini onaylayarak hastalara yönelik hortikültürel içerikli terapi programlarını uygulamışlardır. Hortikültürel terapi alanında bir başka öncü ise psikiyatrik sosyal hizmet uzmanı ve meslek terapisti Alice Burlinghame olmuştur. Kendisi 1950'lerde hortikültürel terapinin kullanımı konusunda araçlar geliştirmeye çalışmış ve araştırmalar yapmıştır (McDowell, 1997).

Alan yazından ve uygulamadan anlaşıldığı üzere sosyal hizmet alanında kullanımı yaygın olmasa da hortikültürel terapinin sosyal hizmet bilim insanları tarafından da geçmişte keşfedilen ve öncülüğü dahi üstlenilen bir uygulama olduğu görülmektedir. Ekolojik sosyal hizmet uygulamalarının mikro, mezzo ve makro düzeyde çevresel ilişkileri barındırdığı düşünülüğünde fiziksel ve ruhsal iyilik halinin artırılmasında bir araç olan hortikültürel terapiyi, ekolojik sosyal hizmetin yaklaşımları ile de ilişkilendirmek mümkündür.

Günümüzde bahçecilik ile ilgili terapötik uygulamalar hortikültürel terapi içerisinde yer almakta, birey ve grup düzeyinde müdahale süreçlerinde rehabilitatif işlev gösterebilmektedir. Hortikültürel terapi, sosyal hizmet sunan kurumların çeşitli bölge ve mekanlarda yer alabilmesi, ilgili kurumların mimari olarak bahçe içermesi ve iklimsel uygunluk ile birlikte içerik ve maliyetinin yüksek olmaması sağlanarak hayata geçirilebilir ve sürdürülebilir bir müdahale destek programı olabilmektedir. Sosyal hizmetin bireyler, aileler ve gruplarla çalışarak insanların iyilik halini arttırmayı hedefleyen müdahaleler ve mesleki uygulamalar içerdiği düşünülüğünde, hortikültürel terapi uygulamalarının amacı ve etkileri, sosyal hizmetin doğasına uygun olmakla birlikte, bireylerin doğa ve çevreyle olan ilişkisini canlı tutarak ekolojik farkındalık yaratılmasında kritik öneme sahiptir. Bu kapsamda ilgili çalışmanın sosyal hizmet literatürüne ve uygulamalarına katkı sağlayabileceği düşünülmektedir. Çalışmada insan ve doğa arasındaki etkileşimden başlanıp, ulusal literatürde iyileştirme bahçeleri ve bahçe terapisi olarak kullanılan hortikültürel terapi kavramı açıklanarak, farklı disiplinlerde yapılan hortikültürel terapi çalışmalarına ve iyileştirme bahçelerine yer verilmiştir. Sonrasında konu ile ilgili yapılmış araştırma bulgularından hareket edilerek, hortikültürel terapi ve bahçe uygulamalarının etkileri vurgulanmış; bahsi geçen kavram ve uygulamalar, çevresel ve ekolojik adaleti sağlama, insan ve doğa ilişkisinin önemini ve iyiliğini vurgulama gibi noktaları bünyesinde barındıran ekolojik sosyal hizmet perspektifinden ele alınmıştır.

Hortikültürel Terapi

Doğa, binlerce yıldır insanlığa hizmet ettiği gibi terapötik bir yardım aracı olarak da kullanılmaktadır. Bitkilerin, insanların çevreleri ve yaşadıkları dünyayı daha iyi tanımalarına yardımcı olduğunu söylemek mümkündür. Bunun paralelindeki bahçecilik faaliyetleri aynı zamanda bir rahatlama, keyif alma, başarı ve memnuniyet kaynağıdır. Bahçecilik faaliyetlerinin tedavi bağlamındaki ilk kullanımı, Mısırlı doktorların, sarayların bahçelerinde, zihinsel yeti yitimi olan soylu üyeler için yürüyüş yapmayı önermelerinde görülmüştür (Davis, 1998; Fried ve Wichrowski, 2008). 1800'lü yıllarda ise ABD'de zihinsel yeti yitimi olan çocukların tedavilerinde ve I. Dünya Savaşı sonrasında gazilere yönelik mesleki terapi seanslarında da iyileştirme bahçelerinin (healing garden) kullanıldığı görülmektedir (Akın, 2006; Lewis, 1976; Toyoda, 2012).

Bir toplumdaki yeşil alanlara erişimin ve bu alanların işlev ve niteliklerinin o toplumda yaşayan bireylerin katılımı, ortak kimlik oluşturmaları ve biyo-psiko-sosyal iyilik hali ve refah seviyesi ile çok yakından ilişkili olduğunu söylenebilir (Caan, 2004; Leck, Upton, ve Evans, 2015; Pope, ve Diğ., 2018; Webber ve Diğ., 2015). Gesler (1992; 1993) şifa veren yerleri araştırarak, bu yerlerin ve özellikle bahçelerin, sağlık ve refah algısını nasıl etkileyebileceğini keşfetmek için "terapötik peyzaj" kavramını önermiştir. Terapötik peyzaj kavramı zeminini insan faaliyetlerinin oluşturduğu birçok farklı ortamı ve versiyonu içerecek şekilde genişletilmiştir (Williams, 2007). Günümüzde ise hortikültürel terapi (bahçecilik terapisi), profesyonellerce uygulanan ve bitki ve bahçelerin araç olarak kullanıldığı terapötik bir tedavi destek sürecidir. Bu süreç her yaş ve cinsiyetten bireyle, fiziksel ve zihinsel sağlığı iyileştirme ve eğitim amaçlı olmak üzere çok çeşitli uygulamalarla, kişilerle birlikte çalışmayı içermektedir (Catlin, 1998; Haas ve Diğ., 1998; Frazel, 1998; Morris ve Zidenberg-Cherr, 2002; Sempik ve Diğ., 2005). Hortikültürel terapi, özel gereksinimli bireyleri rehabilite edilmesinde kullanılmaktadır (Sempik ve Diğ., 2003; Solanki ve Diğ., 2017). Terapinin genel amacı, bireylerin mevcut fiziksel ve zihinsel sağlığını daha iyi hale getirmektir (Jarroy ve Diğ., 2002; Perveen, 2013). Terapide kullanılan faaliyetler, hastanelere, okullara, rehabilitasyon ve bakım merkezlerine, geriatric tesislere ve çocuk yuvalarına uyarlanabilir bir niteliğe sahiptir (Sakıcı ve Diğ., 2014; Söderback ve Diğ., 2004).

Hortikültürel terapi ve terapötik hortikültürel kavramları literatürde karşımıza çıkabilecek olan bir kavram çeşitliliğidir. Hortikültürel terapi klinik bir hedefe ulaşmayı amaçlayan ve eğitilmiş bir terapist tarafından yürütülen bir süreç iken, terapötik

hortikültürel kavramı belli bir amaç içermeksizin gerçekleştirilen hortikültürel aktiviteler sonucunda meydana gelen olumlu etkilerle, kişinin bireysel olarak hortikültürel aktivitelere yönelmesi ve kişisel olarak ilgi duymasındır (Kam ve Siu, 2010).

Hortikültürel terapinin klinik etkilerini açıklayan çok az sayıda çalışma olmasına rağmen, artan literatür, doğa ile kurulan aktif ve pasif etkileşimin bireylerin anksiyete ve duygu durum bozukluklarını azaltma, bilişsel restorasyonunu sağlama, benlik saygısını artırma ve kalp ve beyin ile ilgili hastalıkları iyileştirme gibi olumlu sonuçlara katkıda bulunduğunu desteklemektedir (Cimprich, 1993; Dadvand ve Diğ., 2016; Lee ve Kim, 2008; Nutsford ve Diğ., 2013; Rappe ve Diğ., 2008; Ulrich, 1984; Wichrowski ve Diğ., 2005). Uygulamada, hortikültürel terapinin fiziksel (ince ve kaba motor becerileri, hareket koordinasyonu, kuvvet ve dayanıklılık), duygusal (özsaygı, olumlu ruh hali) bilişsel (bitkileri tanıma, hafıza) ve sosyal olarak (umut, evrensellik) çok çeşitli faydalar sağladığı değerlendirilmektedir (Lantz, 2006; Szofram ve Meyer, 2004; Taft, 2004). Avrupa'da, hortikültürel terapiye benzer olarak zihinsel sağlık sorunları yaşayan ve öğrenme güçlüğü çeken kişiler için, hastane/bakım çiftlikleri adı verilen kuruluşlarda küçük ölçekli tarım uygulamaları yapılarak hem rehabilitasyon hem de sosyal bakım gerçekleştirilmektedir (Hine, 2008; Hassink ve Van Dijk, 2006).

Genel olarak hortikültürel terapi ve buna benzer doğa ile ilgili terapötik uygulamalar yeşil bakım olarak da değerlendirilmiştir (Sempik ve Diğ., 2010; Haigh, 2008). Mezzo düzeydeki sosyal hizmet müdahaleleri ile benzerlik gösteren yeşil bakım müdahale ve uygulamaları, belirli bir faaliyet veya ortam etrafında birleşen toplulukların oluşturulmasını içermektedir. Hortikültürel terapi, bünyesinde barındırdığı terapötik yaklaşımlarla, ortam/doğa ve sosyal çevre ilişkisinin bütünleşmesini ve sosyal çevre ve doğanın bir arada bulunmasını kolaylaştırmaktadır. Sosyal ve terapötik bahçecilik olarak da adlandırılmaya başlayan hortikültürel terapi, grup üyelerinin birbirlerine karşılıklı destek sağlaması, kolektif bilincin gelişmesi, psikolojik ve ruhsal bir bağlam içerisinde doğal çevre deneyimi için fırsatlar sunması, fiziksel ve ruhsal sağlıklarının daha iyi hale gelmesi ve istihdama yönelik kazanımlar sağlaması gibi önemli birtakım özellikleri bünyesinde barındırmaktadır.

Hortikültürel terapiye ilişkin yapılan araştırmalarda, terapiye katılan bireylerin sosyalleşme düzeylerinde ve yaşam kalitelerinde bir artışın söz konusu olduğu, ruhsal durumlarında ve farkındalık düzeylerinde gelişmeler yaşandığı ve bahçecilik faaliyetlerinin bireylerin duyuşsal (koku, renk, dokunma, tatma) becerilerini arttırdığı gözlemlenmiştir (Fieldhouse, 2003; Perrins-Margalis ve Diğ., 2000; Sempik ve Diğ.,

2003). Bu olumlu değişimlerin yanı sıra şiddete maruz kalan ve depresyon belirtileri gösteren bireylerin bahçecilik ile ilgili proje ve programlara katılım gösterdikten sonra, özgüvenlerinde artış olduğu, depresif semptomlarının azaldığı, travma sonrası stres bozukluğu puanlarında düşüşler yaşandığı bulgulanmıştır (Atkinson, 2009; Gonzalez ve Diğ., 2009; Lee ve Diğ., 2008).

Geniş anlamda doğanın insan sağlığına, psikolojisine ve yaşam kalitesine olan etkisi yadsınamaz bir gerçektir. Farklı disiplinlerde ve bilimsel çalışmalarda bu görüş desteklenmiştir. Özellikle hastanelerde, hastane bahçesi olarak karşımıza çıkan doğal alanların, hastaların ruhsal açıdan iyilik hallerindeki etkisine ilişkin birtakım klinik bulgular elde edilmiştir (Yılmaz, 2017). 1972 ve 1981 arasında Pennsylvania'da bir banliyöde safra kesesi cerrahi müdahalesi sonrası 23 hastada, dış mekân süreçlerinin hastaların ameliyat sonrası iyileşme sürecine etkisi incelenmiş ve katılımcı hastaların kaldığı odalardan doğal ortamın görünme durumuna bakılmıştır. Doğal ortam manzarasına sahip olan odalarda kalan hastaların hemşire değerlendirme raporlarında daha az negatif yorumların olduğu, tuğla manzaralı odalarda kalan hastaların ise daha fazla ağrıya sahip olduğu bulgulanmıştır (Ulrich, 1984). Çin'de 22 psikiyatri hastasının katılımı ile gerçekleştirilmiş randomize kontrollü bir çalışmada deney ve kontrol grupları oluşturulmuştur. 10 katılımcıdan oluşan deney grubu iki hafta içinde 10 seans hortikültürel terapi uygulamalarına alınmışken, 12 kişilik kontrol grubu ise kapalı mekânda geleneksel atölye çalışmalarına dahil edilmiştir. Grup üyelerinin terapi seansları öncesinde ve sonrasında anksiyete stres ve depresyon ölçümleri gerçekleştirilmiş ve hortikültürel terapi seanslarına katılanların stres, anksiyete ve depresyon düzeylerinde olumlu yönde fark bulgulanmıştır (Kam ve Siu, 2010). İsveç'te yürütölen bir araştırmada ise bir yıl içerisinde deneyimlenen stres vakası sayısına bakılarak doğal alan ve kentsel alanların bireylerin yaşam kaliteleri üzerindeki etkisine bakılmıştır. Apartman dairesinde yaşayanların 1 yıl içinde 193 stres olayı deneyimlediği, balkonlu olan evlerde yaşayanlarda bu rakamın 126'ya indiği, küçük bir bahçesi olanların 86 stres vakası yaşadığı ve ağaç ve bitkilerle kaplı bir bahçeli evi olanların ise 65 stres vakası yaşadığı görölmüştür (Schmutz ve Diğ., 2014; Stigsdotter, 2005). Norveç'te Oslo yakınlarındaki 4 çiftlikte, 12 hafta boyunca hortikültürel terapi uygulaması yapılmış ve program öncesi ve sonrasında yapılan değerlendirmelerde katılımcıların depresyon şiddeti puanlarında yarı yarıya klinik olarak anlamlı düşüş tespit edilmiştir. Ayrıca üç ay süre boyunca da Beck'in depresyon ölçeği puanlarında iyileşme gözlemlenmiştir (Gonzalez ve Diğ., 2010). İsviçre'de bir sağlık merkezinde gerçekleştirilen araştırmada, fibromiyalji ve kronik sırt

ağrısı olan hastalardan 37 kişilik deney ve 44 kişilik kontrol grubu oluşturularak hortikültürel terapinin etkisi araştırılmıştır. Araştırma kapsamında dört hafta süre ile 7 seanslık terapi uygulamaları gerçekleştirilmiştir. Terapinin katılımcıların kas ve iskelet sistemi ağrıları ile baş etme becerisini geliştirdiği, fiziksel ve mental sağlıklarını iyileştirici rol oynadığı ve anksiyete, öfke ve depresyon düzeylerini olumlu yönde değiştirdiği görülmüştür (Verra ve Diğ., 2012). Clatworthy ve arkadaşları (2013), 2003 yılından beri hortikültürel terapi ve bahçecilik çalışmalarını odağına alan bilimsel araştırmaları inceleyerek bir meta analiz çalışması gerçekleştirmişlerdir. Analizlerin sonucunda, hortikültürel terapi uygulamalarının, tüm nicel ve nitel çalışmalarda, olumlu etkisinin (depresyon belirtileri, benlik saygısı, dikkat kapasitesi ve anksiyete düzeylerinde olumlu değişimler) bulgularını tespit etmişlerdir. Oh, Park ve Ahn (2018) şizofreni tanısı almış 28 hastayla gerçekleştirdikleri deneysel çalışmalarında, 15 kişilik deney ve 13 kişilik kontrol grupları oluşturularak 10 hafta süre ile çeşitli bitki yetiştiriciliği faaliyetlerini içeren hortikültürel terapi programı uygulamışlar ve çalışma sonucunda deney grubundaki hastalarda psikopatolojik semptomlar açısından iyileşme tespit etmişlerdir.

Ulusal literatür incelendiğinde ise hortikültürel terapi ile ilgili olarak daha çok iyileştirme bahçeleri ve bahçe-bitki yetiştiriciliğinin etkileri şeklinde araştırmalar mevcuttur (Tablo 1). Bireylerde sağladığı etkiler ve kazanımlar bakımından rehabilitasyon ve terapötik süreçlerin desteklenmesi noktasında önem arz eden ve doğa dostu olan hortikültürel terapinin daha çok peyzaj mimarlığı alanında araştırıldığı görülmektedir. Araştırmalarda, başlıklarından da anlaşılacağı üzere, engelliler, yaşlılar, çocuklar, ruhsal problemleri olan ve rehabilitasyon sürecindeki bireylere yönelik olarak hortikültürel aktivitelerin etkileri ve uygulamaların tedavi süreçlerindeki önemi vurgulanmıştır. Bunun yanında iyileştirme bahçelerinden olumlu kazanımlar elde etmesi öngörülen hedef grupların ise sosyal hizmetin çalışma alanları ve müracaatçı grupları ile paralellik gösterdiği dikkat çekmektedir. Ancak ulusal literatür incelendiğinde sosyal hizmet alanında hortikültürel terapiye ve iyileştirme bahçelerine dair bir çalışmaya rastlanılmamıştır.

Tablo 1: Ulusal Literatürde Hortikültürel Terapi ve Uygulamalara İlişkin Çalışmalar

Yazar(lar) ve Yıl	Araştırma Türü	Araştırma Başlığı	Alan
Akın (2006)	Yüksek Lisans Tezi	Çocuklar İçin İyileştirme Bahçeleri	Peyzaj Mimarlığı
Bulut ve Göktuğ (2006)	Makale	Sağlık Bulma Yönünde Çevresel Bir Etken Olarak İyileştirme Bahçeleri	Peyzaj Mimarlığı
Arslan ve Katipoğlu (2011)	Makale	Kentsel Çevrede Yaşlı Kişilerin Sağlığı ve Etkinlikler İçin Bitki Yetiştiriciliğinin Önemi	Peyzaj Mimarlığı
Serez (2011)	Yüksek Lisans Tezi	Tarihsel Süreç İçerisinde Sağlık Bahçeleri	Peyzaj Mimarlığı
Uslu ve Shakouri (2012)	Makale	Zihinsel ve Fiziksel Engelliler İçin Hortikültürel Terapi	Peyzaj Mimarlığı
Keçecioglu (2014)	Yüksek Lisans Tezi	Ruh Sağlığı Kurumlarında İyileştirme Bahçelerinin İrdelenmesi ve Peyzaj Tasarım İlkelerinin Belirlenmesi	Peyzaj Mimarlığı
Açıksöz, Bollukçu, Cengiz ve Yar (2016)	Bildiri	Zihinsel ve Ruhsal Engellilere Yönelik Terapi Bahçeleri: Özel Bakım Merkezleri Örneği	Peyzaj Mimarlığı
Yılmaz (2017)	Yüksek Lisans Tezi	Hastanelerde Terapi Bahçelerinin İyi Olma Haline Etkilerinin Araştırılması	Peyzaj Mimarlığı
Demirel ve Pouya (2017)	Makale	Engelli Çocuklar İçin İyileştirme Bahçeleri	Peyzaj Mimarlığı
Yılmaz (2017)	Makale	Hastanelerde Terapi Bahçelerinin İyi Olma Haline Etkilerinin Araştırılması	Peyzaj Mimarlığı
Arslan ve Ekren (2017)	Makale	Yaşlı Kişilerin Sağlığı ve Etkinlikleri İçin Terapi Bahçeleri	Peyzaj Mimarlığı
Kasar, Yıldırım ve Özer (2018)	Makale	Rehabilitasyon Hemşireliğinde Hortikültürel Terapi	Hemşirelik
Pouya (2018)	Makale	Huzur Evindeki Yaşlılara Yönelik Hortikültürel Terapinin ve Bahçeciliğin Önemi	Peyzaj Mimarlığı
Demirkan (2019)	Makale	İyileştirici Bahçeler ve Tasarım Kriterlerinin İyileştirilmesi	Peyzaj Mimarlığı

Hortikültürel Terapi Bahçelerinin Bileşenleri ve Etkileri

Hortikültürel terapi uygulamalı bir alanda belli fiziksel koşullara ve materyallere ihtiyaç duyan bir tedavi yöntemi olduğundan, öncelikle gerekli ortam özelliklerinin sağlanması temel koşuldur (Cooper Marcus ve Sachs, 2014; Haller ve Kramer, 2006; Simson ve

Straus, 2003). Bu kapsamda bakıldığında, uğraşı alanı açık, güneşli, peyzaja müsait ve tedavi gören katılımcı sayısını kaldırabilecek mekânsal büyüklükte ve katılımcıların fiziksel özelliklerine, engel durumlarına ve gelişim özelliklerine uygun olmalıdır. Terapinin programlanması ve planlanması önceden yapılmalı, bitki ve iklim koşulları göz önünde bulundurularak program süresi önceden hesaplanmalı ve terapi takvimi belirlenmelidir. Terapinin yaş, cinsiyet, sınıf, meslek ve etnik özellikleri bakımından ayrımcılık karşıtı olması ve kitlenin tamamına hitap etmesi önem arz etmektedir.

Hortikültürel terapinin aktivitelerini ise şu şekilde sıralamak mümkündür (Scott, 2017; Uslu ve Shakouri, 2012):

- Bitkilendirme ya da özel amaçlar için (toplanma ve dinlenme alanı) alan planlanması
- Alan hazırlığı (yabani otların ayrılması, taşların alandan toplanması, alanın ekime hazırlanması)
- Çim alan için toprak hazırlığı
- Fide, fidan ve ağaçlar için dikim çukurlarının açılması ve çiçek dikimi
- Bakım işlemleri (sulama, yabani ottan arındırma, uçlarını alma, kuru ve sarı yaprak koparılması)
- Bitkiler, meyveler ve çiçeklerle temas kurma, tanıma ve bunları anlatma oturumları
- Hasat (meyve toplama, mantar toplama, çiçek hasadı)
- Doğal el sanatları ile ilgili malzemelerin yapılması
- Topluluk gezileri (örneğin, halka açık parkları ve bahçeleri ziyaret etmek)
- Bahçe kulübü tartışma grupları oluşturmak (örneğin tarihteki önemli bahçeler, mevsim geçişleri, bitkilerin Latince isimlerini öğrenme)

Hortikültürel terapi kapsamındaki aktivitelerin yerine getirilmesi sürecinde iklim ve mali koşulların uygun olmayışı ya da yetersiz gelmesi halinde, terapi sekteye uğrama tehlikesi ile karşı karşıya kalabilmektedir (Clatworthy ve Diğ., 2013). Terapi ortamının fiziki koşullarının ve uygulanacağı mevsimin bunlara bağlı olarak planlanması bu açıdan önem arz etmektedir. Hortikültürel terapi etkileri bakımından hem günümüzde hem de geçmiş dönemde kullanılan rehabilite edici özellikte bir tedavi programıdır (Gonzalez, 2010). Tüm rehabilitasyonların ayrılmaz parçası olan dış ortam hortikültürel terapide terapötik sürecin ana iskeletini oluşturmaktadır (Perveen, 2013). Doğa ile iç içe geçen bu süreçte hortikültürel terapi ile beraber Tablo 2'de sunulan kategorilerde katılımcılarda birtakım olumlu kazanımlar ve etkiler elde edilmektedir.

Tablo 2: Hortikültürel Terapinin Kazanımları

Fiziksel Kazanımlar	Psikolojik/Ruhsal Kazanımlar	Sosyal Kazanımlar	Entelektüel Kazanımlar
El ve göz koordinasyonu sağlanır.	Başarma hissi verir.	Benzer ilgi alanına sahip bireyler arasında iletişim sağlanır.	Sürekli bir öğrenim süreci başlar.
Kas ve eklemler güçlenir.	Güven ve bağımsızlık duygusu yaratır.	Sosyal ilişki kurma becerisini geliştirir.	Gözlem, araştırma, merak duygularının beslenmesi ihtiyacı doğar.
Pek çok kas grupları birlikte çalışır ve esneklik kazanır	Stresi azaltır.	Fikir ifade etme, açıklama yapma, soru sorma ve mizah anlayışlarını keşfetme pratiği sağlar.	Problem çözme ve karar verme yetisi güçlenir.
Koklama, dokunma, görme, tatma gibi duyuları uyarır.	Özgüven ve öz farkındalık duygularını artırır.	Birçok sosyal aktiviteye katılım sağlamaya teşvik ederek toplumu daha iyi tanımak için bir fırsat sağlar.	Yaratıcılık güçlenir.

(Kaynak: Diehl ve Park Brown, 2016; Fried ve Wichrowski, 2008; McHugh ve Ord, 2018)

Ekolojik Sosyal Hizmet ve Hortikültürel Terapi

Değişen dünyanın sosyal, ekonomik, biyolojik, teknolojik ve politik gelişmeleri doğanın denge ve işleyişini olumlu olumsuz birçok yönde etkilemektedir. İnsanlığın var oluşundan bugüne kadar doğa ve insan iç içe bir yaşam sürmüştür olsa da bahsi geçen gelişme ve değişimler sonucu, bireylerde doğadan uzaklaşma ve ekosisteme karşı bir çeşit yabancılaşmanın görüldüğünü söylemek mümkündür. Tam bu noktada, tüm canlı ve cansız varlıkların birbirleri ile uyumlu bir şekilde varlıklarını sürdürmelerine yardım etmek üzere, insanlığın yeryüzü ile olan ilişkilerinde ciddi değişiklikler yapılmasına yönelik teorik bir uygulama zeminine sahip olan ekolojik sosyal hizmet, insan ve doğa arasındaki ilişkinin merkeze alındığı, gezegen ve tüm çevresel sistemlerin dahil edildiği bir görüş kazandırması gibi önemli ilkeleri bünyesinde

barındırmaktadır (Bay, 2015; McKinnon ve Alston, 2016; Shaw, 2006). Her ne kadar sosyal hizmette ekoloji kavramı daha çok sosyal çevre ile ilgili olarak algılansa da sosyal çevre ve ekoloji arasındaki ilişkiye yönelik farkındalıklar da artmaktadır (Özmete, 2010).

Ekolojik sosyal hizmet, ekolojik düşünmeyi merkezine alarak, çevresi içinde birey yaklaşımına dikkat çekmektedir ve insanların ve çevrelerinin refahını arttırmaya dayanan bir uygulama biçimidir (Dominelli, 2014). Aynı zamanda üretim ilişkileri, sosyal ve çevresel adalet gibi konularda politik bir duruş benimsenmesini içermektedir.

Temiz suyun, gıdaların, toprakların, doğal yakıtların aşırı tüketimi, beraberinde yerel, ulusal ve uluslararası rekabeti tetikleyerek, gerginliklere yol açmakta, ekolojik sosyal hizmet müdahaleleri önem kazanmaktadır. Ekolojik sosyal hizmet; sosyal ve çevresel adaletin sağlanmasında sosyal hizmet mesleği ve disiplinin önemine dikkat çekerek, canlı ve/veya cansız varlıkların iyilik hallerinin sağlanmasına vurgu yapmaktadır (Hayward, Miller ve Shaw, 2013). Kentleşme, nüfus yoğunluğu, yoksulluk, marjinalleşme, sosyal refah gibi konular sosyal hizmet disiplini ve uygulamaları için sürekli tartışılmakta ve bu konuların ekoloji, çevresel yok oluş, iklim değişikliği, küresel ısınma kavramları ile bağlantısı olduğu unutulmamalıdır. Sosyal ve çevresel krizler nedeniyle yaşanan yoksulluk, kıtlık ve kitlesel göç özellikle ekolojik sosyal hizmetin temel çalışma alanlarına denk gelmektedir. Bununla beraber ekolojik sosyal hizmet, doğa ve insan arasındaki etkileşime odaklanarak, insanın doğa ve coğrafya üzerindeki olumsuz etkilerine eleştiri getirmektedir.

Ekolojik sosyal hizmet uzmanının, yerelden başlayarak, üretim, dağıtım, tüketim ve bunlarla ilişkili kaynakları ve güç mekanizmalarını incelemesi gerekmektedir. Müdahalelerin gerçekleştirilmesi noktasında ise kaynak yönetimi, özgürleştirme, esneklik ve sürdürülebilirlik, multi-disipliner takımlar oluşturma, uzmanlara ekolojik sosyal hizmet uygulamaları için bir çerçeve sunmaktadır (Borrell, Lane ve Fraser, 2010; Shepard, 2013). Hortikültürel terapinin içeriği ve işlevlerine bakıldığında ise terapinin ekolojik sosyal hizmet perspektifinden oldukça ilişkili benzerliklere sahip olduğu görülmektedir.

Sosyal hizmet uzmanları, mesleğin etik ilkeleri ve değerleri doğrultusunda ekolojik ve çevresel adaleti içerecek şekilde uygulamalarını gerçekleştirmekle sorumludur (Dylan ve Coates, 2012; Peeters, 2009). Sosyal hizmet uzmanlarının, bireyler ve ekosistem arasındaki ilişkilerin olumlu yönde değiştirilmesi ve karşılıklılık ilkesinin benimsenmesi

gibi işlevlerini mikro, mezzo ve makro düzeydeki uygulamalarla hayata geçirmesi mümkündür. Bu dengeyi korumak ve farkındalık oluşturmak, yine bu kapsamda birey ve gruplara yönelik terapötik müdahaleler gerçekleştirmek, doğal afet ve kriz zamanlarında aktif rol almak, küresel bilinç oluşturmak gibi bir takım sosyal hizmet müdahalelerini içermektedir (Coates, 2003; Ferreirara, 2010; Germain ve Gitterman, 1980; Hetherington ve Boddy, 2013).

Bireylerin refahını ve yaşam kalitesini, sosyal adalet ilkesi ekseninde ve insan davranışı ve sosyal çevre dinamiklerini göz önünde bulundurarak arttırmayı hedefleyen sosyal hizmet, doğa dostu ekolojik uygulamaları içeren müdahale ve yöntemlerden beslenebilecek bir disiplin olduğu gibi, bu uygulamaların mesleki çalışma süreçlerine ve müracaatçıların ihtiyaçlarına göre değerlendirebilecek potansiyelde ve yetkinliktedir. Ekolojik kriz, çevresel adalet, ekolojik adalet ve sürdürülebilir kalkınma kavramlarında önemli bir yeri olduğu düşünülen sosyal hizmet, birey ve gruplar düzeyindeki müdahalelerde doğadan destek alma ve insan-doğa ilişkisinin dönüştürücü ve onarıcı gücünü içeren uygulamaları da kullanma farkındalığına sahip olmalıdır. Bu bağlamda dezavantajlı birey ve gruplar üzerinde olumlu etkileri olduğu görülen hortikültürel terapinin ekolojik sosyal hizmet uygulamalarına paralel nitelikte ve rehabilitatif bir uygulama olduğunu söylemek mümkündür.

İnsan psikolojisinin ayrılmaz bir parçası olan çevre, sosyal hizmetin odağını oluşturmaktadır. Sosyal hizmet, insan-çevre etkileşimini merkezine alan ve müdahale noktası olarak da kişilerin bu çevre ile kurdukları sosyal, bilişsel ve fiziksel bağlamları anlamayı ve ihtiyaç olması halinde değiştirmeyi hedefleyen bir disiplin olması itibarıyla ayırt edici bir özelliğe sahiptir. Her bireyde farklılaşabilen bu bağlamlar bireylerin davranışlarını belirleyen bilişsel şemaları etkilediğinden sosyal hizmetin özellikle klinik anlamda gerçekleştirdiği mesleki müdahaleler ve değişim amaçları bu şemalara odaklanmaktadır (Young, 1994).

Birey ve grup düzeyinde uygulanabilen, bireylerin sosyalleşmelerini sağlayan ve uyum düzeyini arttıran, grup dinamiklerinden beslenen, iklim ve fiziksel koşulları dikkate alan, maliyeti uygun ve öte yandan insan-doğa ilişkisini canlandıran hortikültürel terapi, kısa vadede büyük çapta bir değişiklik için çok iddialı olmasa da etkileri ve işlevleri açısından göz ardı edilmemesi gerektiği düşünülen bir terapi programıdır (McDowell, 1997). Hortikültürel terapinin doğa dostu bir süreç içerisinde katılımcılarda sağlayacağı entelektüel, sosyal, psikolojik ve ruhsal kazanımlar, birey

ve grupların planlı değişim sürecine olumlu katkılar sunacak ve müdahale sürecinde özellikle bireylerin iyilik hallerinde ve ruhsal durumlarında olumlu değişimler sağlayacaktır. Ekolojik sosyal hizmet perspektifinden bakıldığında da bu olumlu değişimler hem katılımcılar hem de sosyal hizmet uzmanları ve diğer meslek elemanları açısından ekolojik dengeyi, doğanın ve yaşamın bütünlüğünü anlamaları ve içselleştirmeleri için de önemli bir yerde durmaktadır. Özellikle birey düzeyinde gerçekleştirilen bakım merkezli hizmetlerde ve sosyal hizmet uygulamalarında, bireylerin çevreye yönelik olumlu tutum geliştirmeleri de sağlanacak ve doğaya ilişkin küçük çaplarda da olsa farkındalıkları artacaktır (Yanardağ, 2019). Ekolojik sosyal hizmet perspektifi ve hortikültürel terapinin canlı ve/veya cansız varlıklar özelindeki terapötik yararı arasındaki ilişkinin daha iyi anlaşılabilmesi için Tablo 3'ün incelenmesi faydalı olacaktır.

Tablo 3: Ekolojik Sosyal Hizmet ve Hortikültürel Terapi İlişkisi

Ekolojik Sosyal Hizmetin İşlev ve Amaçları	Hortikültürel Terapinin İşlev ve Amaçları
İnsanlığın yeryüzü ile olan ilişkilerinde ciddi değişiklikler yapılması ve beraberinde toplumsal dönüşümlerin sağlanması (Faver, 2013; Heinsch, 2012)	Bireylerin doğa ile olumlu ilişkiler geliştirmelerinin sağlanması
İnsanlar ve ekosistem arasındaki karşılıklılık ilişkisine dikkat çekilmesi ve küresel bilincin oluşturularak çevresel ve ekolojik adaletin sağlanması (Besthorn, 2012; Dominelli, 2012; Jarvis, 2013)	
Birey ve toplumların güçlendirilmesi (Colley, Burgin, Webb ve Bassett, 2012; McKinnon, 2013)	Zihinsel, fiziksel ve sosyal sorunları olan bireylerin terapötik bahçe uygulamaları ile mevcut iyilik hallerinin güçlendirilmesi
İnsanlara sosyal ve çevresel adaletsizliklerin duygusal sonuçlarını ele almalarında yardımcı olunması (Hanrahan, 2011)	Katılımcıların olumlu bir benlik algısı ve kimlik geliştirmelerinin sağlanması, süreçlere aktif katılımlarının desteklenmesi

Doğa dostu mekânların ve yerlerin arttırılarak topluluk ilişkisinin desteklenmesi (Dylan 2012; Gray ve Coates, 2013)	Bireylerin, grupların bir araya gelerek sosyalleşmesi ve birlikte çalışan ve üreten bir topluluk bilincinin oluşturulmasının hedeflenmesi
İnsanların ve kaynakların bir araya getirilerek yenilebilir enerji girişimlerinin oluşturulması (Peeters, 2012; Weber, 2012)	
Doğal kaynakların sürdürülebilir kullanılmasının sağlanması (Shaw, 2011; Kemp, 2011)	

Dezavantajlı gruplarla çalışma potansiyeline sahip sosyal hizmet mesleğinin, hortikültürel terapi uygulamalarında zihinsel yeti yitimine sahip olan bireylerle, yaşlılarla, kanser hastalarıyla, fizik tedavi gören hastalarla, ruhsal problemlili bireylerle, alkol ve madde bağımlılılarıyla, Alzheimer ve Demans hastalarıyla ve çocuklarla planlı müdahale süreçlerine göre birçok etkinlik organizasyonu ve koordinasyonu gerçekleştirmeleri mümkündür. Hortikültürel terapinin sosyal hizmet mesleğinin planlı müdahale sürecinde uygulanması, birey, grup ve toplum düzeyinde olumlu sonuçlar elde edilmesinin yanı sıra doğanın yeniden keşfi ve insan sağlığındaki yeri ve öneminin anlaşılması bakımından önem arz etmektedir. Sosyal hizmet uzmanlarının bireylerin iyilik haline etki eden bu yapılandırılmış süreçte savunuculuk, eğitim, kaynakların keşfi gibi rol ve sorumluluklarla süreci aktif ve etkin bir biçimde yürütmesi gerekmektedir.

Sonuç ve Öneriler

Günümüzde insan ve doğa arasındaki terapötik ilişkiye olan ilgide bir artış söz konusu olmuştur. Teknoloji, kentleşme ve sanayileşmenin artmasıyla beraber gelişen kayda değer faydaların yanı sıra bireylerdeki endişe, depresyon, sosyal izolasyon ve kronik hastalıklarda artış da görülmektedir. Beşerî faktörlerin oldukça fazla olduğu ortamlarda çok fazla zaman harcanması ve hızlı tempolu bir yaşam sürdürülmesi sonucunda, bireylerin doğal çevreden kopması kaçınılmaz hale gelmektedir.

Doğanın insan sağlığında ve psikolojisindeki olumlu etkileri birçok bilim insanı tarafından ortaya konmaktadır. Doğanın ve doğalın etkisi ile bireylerin duyularının uyarıldığı ve doğal çevrenin yapıcı onarıcı etkilerinin olduğu gerçeği göz önüne alındığında hastaneler, bakım merkezleri, tedavi destek merkezleri, ceza ve ıslah

evleri, psikiyatri klinikleri vb. hizmet kurumlarındaki bahçelerin daha verimli değerlendirilmesi gerektiği gerçeği ortaya çıkmaktadır. Bu noktada hortikültürel terapi, bireylerin yeni veya kaybedilmiş becerilerini kazanma, bağımsızlık duygusunu ve yaşam kalitesini arttırma, sosyal hayata katılım sağlama gibi önemli ihtiyaç ve isteklerine odaklanan müdahaleler sürecinde kritik bir önem taşımaktadır. Hortikültürel terapinin, dezavantajlı gruplar içerisinde özellikle yaşlıların, yeti yitimi olan bireylerin, fiziksel ya da psikolojik bir kronik rahatsızlığı olan hastaların yaşam kalitesini arttırma işlevi vardır.

Sosyal hizmet kurumlarında, ruh ve beden sağlığına yönelik hastanelerde, alkol-madde tedavi ve destek merkezleri gibi insan odaklı kurumlarda, bahçelerin, bitkilerin ve meyvelerin korunarak, dezavantajlı gruplar için daha işlevsel hale getirilip sistematik ve eklektik yöntemlerle kullanılmasına ilişkin birtakım değişiklikler yapılması sağlanmalıdır. Özellikle yaşlıların kaldığı huzurevleri, yeti yitimi durumlarına göre çeşitli bireylerin kaldığı bakım merkezleri ve ruh sağlığı alanında hizmet veren klinik uygulama merkezleri ve tedavi destek merkezlerinde bir süre sonra sadece medikal destek, pasif gözlem ve rutin görüşme desteğine dönüşen kurumsal hizmetlerin hortikültürel terapi desteği ile bir dönüşüm sürecine girmesi ve bu merkezlerde hizmet alan bireylerin yaşam kalitelerine, iyilik hallerine ve baş etme becerilerine olumlu katkılar sunması sağlanabilir.

Konu ile ilgili olarak ülkemizde daha çok peyzaj mimarlarının araştırmalara yöneldiği ve çalışmaların ise sınırlı olduğu görülmüştür. Batı eksenli alan yazın incelendiğinde ise konunun sosyal hizmet, mimarlık, psikiyatri, halk sağlığı, psikoloji gibi geniş yelpazede incelenip ele alındığı görülmektedir. Bu anlamda araştırmalarda elde edilen bilgilerin kullanılması ve farklı düzeylerde sosyal hizmet müdahalelerindeki etkisinin farklı araştırma yöntemleriyle incelenmesi sosyal hizmet disiplini ve müracaatçı gruplar adına yararlı olacaktır.

KAYNAKÇA

Açıksöz, S., Bollukçu, P., Gökçe, G. ve Yar, Z. (2016). Zihinsel ve ruhsal engellilere yönelik terapi bahçeleri: Özel bakım merkezleri örneği. International Science and Technology Conference (ISTEC), Vienna-Austria.

Akın, Z. Ş. (2006). *Çocuklar için iyileştirme bahçeleri*. Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

- Arslan, M., Katipoğlu, E. (2011). Kentsel çevrede yaşlı kişilerin sağlığı ve etkinlikler için bitki yetiştiriciliğinin önemi. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, (1-2), 44-52.
- Arslan, M. ve Ekren, E. (2017). Yaşlı kişilerin sağlığı ve etkinlikleri için terapi bahçeleri. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 3(2): 361-373.
- Atkinson, J. (2009). An Evaluation of the Gardening Leave Project for Ex-Military Personnel with PTSD and Other Combat Related Mental Health Problems. Commissioned by Gardening Leave. Funded by The Pears Foundation.
- Bay, U. (2015). "Ecological social work", in *Encyclopedia of Social Work*. UK: Oxford University Press.
- Besthorn, F. H. (2012). Deep ecology's contributions to social work: A ten-year retrospective. *International Journal of Social Welfare*, 21 (3), 248–259.
- Borrell, J., Lane, S. and Fraser, S. (2010). Integrating environmental issues into social work practice: Lessons learnt from domestic energy auditing. *Australian Social Work*, 63 (3), 315–328.
- Bulut, Y., Göktuğ, T. H. (2006). Sağlık bulma yönünde çevresel bir etken olarak iyileştirme bahçeleri. *GOÜ Ziraat Fakültesi Dergisi*, 23 (2), 9-15.
- Caan, W. (2004). Social exclusion and embracement: A helpful concept? *Primary Health Care Research and Development*, 5, 191–192.
- Catlin, P. (1998). Developmental disabilities and horticultural therapy practice. In: Simpson, S. P., Strauss, M. C., (Eds). *Horticulture as therapy*. Binghamton, NY: Haworth Press.
- Cimprich, B. (1993). Development of an intervention to restore attention to cancer patients. *Journal of Cancer Nursing*, 16 (2), 83-92.
- Clatworthy, J., Hinds, J. and Camic, M.P. (2013). Gardening as a mental health intervention: A review. *Mental Health Review Journal*. 18(4): 214-225.
- Coates, J. (2003). *Ecology and social work: toward a new paradigm*. Halifax: Fernwood Publishing.
- Colley, T., Burgin, S., Webb, T. and Bassett, H. (2012). Defining eco-social capacity building and its evaluation: A case study in environmental community engagement in western Sydney. *Third Sector Review*, 18 (1), 29.
- Cooper Marcus, C. and N. A. Sachs. (2014). *Therapeutic landscapes: An evidence-based approach to designing healing gardens and restorative outdoor spaces*. Hoboken, NJ: Wiley.
- Dadvand, P., Bartoll, X., Basagana, X., Dalmau-Bueno, A., Martinez, D., Ambros, A., Cirach, M., Triguero-Mas, M., Gascon, M., Borrell, C. and Nieuwenhuijsen, M. (2016). Green

- spaces and general health: Roles of mental health status, social support, and physical activity. *Environment International*, 91, 161–167.
- Davis, S. (1998). Development of the profession of horticultural therapy. In: Simpson, S. P., Strauss, M. C. (Eds.), *Horticulture as therapy*. Binghamton, NY: Haworth Press.
- Demirkan, G. (2019). İyileştirici bahçeler ve tasarım kriterlerinin değerlendirilmesi. *Türk Tarım – Gıda Bilim ve Teknoloji Dergisi* 7 (1), 148-151. doi: 10.24925/turjaf.v7i1.148-151.2339.
- Diehl, E., Park Brown, S. (2016). Horticultural Therapy. (Erişim: <<https://edis.ifas.ufl.edu/ep145>>).
- Dominelli, L. (2014). Promoting environmental justice through green social work practice: A key challenge for practitioners and educators. *International Social Work*, 57 (4), 338-345. Doi: 10.1177/0020872814524968.
- Dominelli, L. (2012). *Green social work: From environmental crises to environmental justice*. Cambridge, Polity.
- Dylan, A. (2012). Rethinking sustainability on planet Earth: A time for new framings. *Electronic Green Journal*, 1 (34), 1–16.
- Dylan, A. and Coates, J. (2012). The spirituality of justice: Bringing together the eco and social. *Journal of Religion & Spirituality in Social Work: Social Thought*, 31 (1-2), 128-149.
- Faver, C. A. (2013). Environmental beliefs and concern about animal welfare: Exploring the connections. *Journal of Sociology & Social Welfare*, 40 (4), 149.
- Ferreira, S. B. (2010). Eco-spiritual social work as a precondition for social development. *Ethics and Social Welfare*, 4 (1), 3-23.
- Frazel, M. (1998). Botanical gardening: design, techniques, and tools. In: Simpson, S. P., Strauss, M. C., (Eds.). *Horticulture as therapy*. Binghamton, NY: Haworth Press.
- Fried, G. G. and Wichrowski, M. J. (2008). Horticultural therapy: A psychosocial treatment option at the Stephen D. Hassenfeld children's center for cancer and blood disorders. *Primary Psychiatry*, 15 (7), 73-77.
- Gerlach-Spriggs, N., Kaufman, R. E. & Warner, S. B. (1998). *Restorative gardens: the healing landscape*. New Haven, CT: Yale University Press.
- Germain, C. B. and Gitterman, A. (1980). *The life model of social work practice*. New York: Columbia University Press.
- Gesler, W. (1992). Therapeutic landscapes: medical issues in light of the new cultural geography. *Social Science and Medicine*, 34 (7), 735–746.

- Gesler, W. (1993). Therapeutic landscapes: theory and case study of Epidaurus, Greece. *Environment and Planning D: Society and Space*, 11 (2), 171–189.
- Gesler, W. (1996). Lourdes: healing in a place of pilgrimage. *Health and Place*, 2 (2), 95–105.
- Gonzalez, M. T. (2010). *Therapeutic horticulture for clinical depression in a green care context: prospective studies on mental health benefits, active components and existential issues*. Philosophia Doctor (PhD) thesis. Norwegian University of Life Sciences, Department of Plant and Environmental Sciences.
- Gonzalez, M. T., Hartig, T., Patil, G. G., Martinsen, E. W. and Kirkevold, M. (2010). Therapeutic horticulture in clinical depression: a prospective study of active components. *Journal of Advanced Nursing*, 66 (9), 2002–2013.
- Gonzalez, M. T., Hartig, T., Patil, G. G., Martinsen, E. W. and Kirkevold, M. (2009). Therapeutic horticulture in clinical depression: A prospective study. *Research and Theory for Nursing Practice: An International Journal* 23 (4), 312–328.
- Gray, M. and Coates, J. (2013). Changing values and valuing change: Toward an ecospiritual perspective in social work. *International Social Work*, 56 (3), 356–368.
- Haas, K., Simpson, S. P. and Stevenson, N. C. (1998). Older persons and horticultural therapy practice. In: Simpson, S. P., Strauss, M. C., (Eds.). *Horticulture as therapy*. Binghamton, NY: Haworth Press.
- Haight, R. (2008). Epilogue: Growing together. *International Journal of Therapeutic Communities*, 29 (3), 338–342.
- Haller, R. L., and C. L. Kramer. (2006). *Horticultural therapy methods: Making connections in health care, human service, and community programs*. Binghamton, NY: Hawthorne Press.
- Hanrahan, C. (2011). Challenging anthropocentrism in social work through ethics and spirituality: Lessons from studies in human–animal bonds. *Journal of Religion & Spirituality in Social Work: Social Thought*, 30 (3), 272–293.
- Hassink, J. and van Dijk, M. (2006). *Farming for health: Green-care farming across Europe and the United States of America*. Dordrecht: Springer.
- Hayward, R. A., Miller, S. E. and Shaw, T. V. (2013). 'Social work education on the environment in contemporary curricula in the USA', in Gray, M., Coates, J. and Hetherington, T. (Eds), *Environmental Social Work*, Oxon, Routledge.
- Heinsch, M. (2012). Getting down to earth: Finding a place for nature in social work practice. *International Journal of Social Welfare*, 21 (3), 309–318.

- Hetherington, T. and Boddy, J. (2013). 'Ecosocial work with marginalized populations', in Gray, M. Coates, J. and Hetherington, T. (Eds), *Environmental Social Work*, Oxon, Routledge.
- Hine, R. (2008). Care farming: Bringing together agriculture and health. *ECOS*, 29 (2), 42–51.
- Jarroy, S.E., Kwack, H.R. and Relf, D. (2002). An observational assessment of a dementia-specific horticultural therapy program. *HorTechnology*. 12(3): 403-410.
- Jarvis, D. (2013). Environmental justice and social work: A call to expand the social work profession to include environmental justice. *Columbia Social Work Review*, 4 (1), 26–45.
- Kam, C.Y.M. and Siu, H.M.A. (2010). Evaluation of a horticultural activity programme for persons with psychiatric illness. *Hong Kong Journal of Occupational Therapy*, 20(2): 80-86.
- Kasar, K. S., Yıldırım, Y. ve Özer, S. (2018). Rehabilitasyon hemşireliğinde hortikültürel terapi. *Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*, 34 (3), 119-127.
- Kemp, S. P. (2011). Recentring environment in social work practice: Necessity, opportunity, challenge. *British Journal of Social Work*, 41 (6), 1198–210.
- Keçecioğlu, P. (2014). Ruh sağlığı kurumlarında iyileştirme bahçelerinin irdelenmesi ve peyzaj tasarım ilkelerinin belirlenmesi. Yüksek lisans tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Lantz, B. (2006). Therapeutic gardening with physical rehabilitation patients. *Journal of Therapeutic Horticulture*, 17, 35-38.
- Leck, C., Upton, D. and Evans, N. (2015). Growing well-beings: The positive experience of care farms. *British Journal of Health Psychology*, 20, 745–762.
- Lee, S., Kim, M. S. and Suh, J. K. (2008). Effects of horticultural therapy of self-esteem and depression of battered women at a shelter in Korea. *Acta Horticulture*, 790, 139–142.
- Lee, Y. and Kim, S. (2008). Effects of indoor gardening on sleep, agitation, and cognition in dementia patients – a pilot study. *International Journal of Geriatric Psychiatry*, 23, 485–489.
- Lewis, C. A. (1976). Fourth annual meeting of national council for therapy and rehabilitation through horticulture. September 6, Philadelphia, PA. in Development of the Profession of Horticultural Therapy in "*Horticulture as Therapy: Principles and Practice*" 3-20. NY: The Food Products Press.

- McDowell, J.M. (1997). *The role and application of horticultural therapy with institutionalized older people*. McGill University, The School of Social Work Faculty of Graduate Studies and Research. Montreal, Canada.
- McHugh, A. and Ord, G. (2018). Therapeutic gardening. Washington State University.
- McKinnon, J. and Alston, M. (2016). *Ecological social work towards sustainability*. UK: Red Globe Press.
- McKinnon, J. (2013). The environment: A private concern or a professional practice issue for Australian social workers? *Australian Social Work*, 66 (2), 156–170.
- Morris, J. L. and Zidenberg-Cherr, S. (2002). Garden-enhanced nutrition curriculum improves fourth-grade schoolchildren's knowledge of nutrition and preferences for some vegetables. *Journal of the American Dietetic Association*, 102, 91-93.
- Nutsford, D., Pearson, A. L. and Kingham, S. (2013) An ecological study investigating the association between access to urban green space and mental health. *Public Health*, 127, 1005–1011.
- Oh, Y.A., Park, S.A. ve Ahn, B.E. (2018). Assessment of the psychopathological effects of a horticultural therapy program in patients with schizophrenia. *Complementary Therapies in Medicine*, 36, 54-58.
- Özmete, E. (2010). Sosyal hizmette sürdürülebilir kalkınma anlayışı: Kavramsal analiz. *Aile ve Toplum*, 6 (22), 79-90.
- Peeters, J. (2012). The place of social work in sustainable development: Towards ecosocial practice. *International Journal of Social Welfare*, 21 (3), 287–298.
- Peeters, J. (2009). Social work and sustainable development. ENSACT Join European Conference, 26-29 April, Dubrovnick, Croatia.
- Perrins-Margalis, N. M., Rugletic, J., Schepis, N. M., Stepanski, H. R. and Walsh, M. A. (2000). The immediate effects of a groupbased horticulture experience on the quality of life of persons with chronic mental illness. *Occupational Therapy in Mental Health*, 16 (1), 15–32.
- Perveen, F. (2013). Effects of horticulture therapy for elderly with dementia in an institutional setting: a literature review. Degree thesis. Arcada University of Applied Sciences Human Ageing and Elderly Services.
- Pope, D., Tisdall, R., Middleton, J., Verma, A., van Ameijden, E., Birt, C., Macherianakis, A. and Bruce, N. G. (2018). Quality of and access to green space in relation to psychological distress: results from a population-based cross-sectional study as part of the EUROURHIS 2 project. *European Journal of Public Health*, 1 (28), 35-38. <https://doi.org/10.1093/eurpub/ckv094>.

- Pouya, S. (2018). Huzur evindeki yaşlılara yönelik hortikültürel terapinin ve bahçeciliğin önemi. *Anadolu Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi*, 8(2),146-166. <https://doi.org/10.20488/sanattasarim.529734>.
- Rappe, E., Koivunen, T. and Korpela, E. (2008). Group gardening in mental outpatient care. *Therapeutic Communities*, 29, 273–284.
- Sakıcı, Ç., Var, M. ve Hoccoğlu, Ç. (2014). Türkiye'deki ruh ve sinir hastalıkları bölge hastane bahçelerinin terapi açısından değerlendirilmesi. *Ormanlık Dergisi*. 10(1): 59-71.
- Schmutz, U., Lennartsson, M., Williams, S., Devereaux, M. and Davies, G. (2014). The benefits of gardening and food growing for health and wellbeing. Sydenham Gardens, South London.
- Sempik, J., Hine, R. and Wilcox, D. (2010). *Green Care: A conceptual framework, COST Action 866, green care in agriculture*. Loughborough: Centre for Child and Family Research, Loughborough University.
- Sempik, J. (2010). Green care and mental health: gardening and farming as health and social care. *Mental Health and Social Inclusion*, 14 (3), 15-22.
- Sempik, J., Aldridge, J. and Becker, S. (2005). *Health, well-being and social inclusion: Therapeutic horticulture in the UK*. Bristol: The Policy Press.
- Sempik, J., Aldridge, J. and Becker, S. (2003). Social and Therapeutic Horticulture: Evidence and messages from research. *Reading and Loughborough: Thrive and Centre for Child and Family Research*.
- Serez, A. (2011). Tarihsel süreç içerisinde sağlık bahçeleri. Yüksek lisans tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Shaw, T. V. (2011). Is social work a green profession? An examination of environmental beliefs. *Journal of Social Work*, 13 (1), 3–29.
- Shaw, T. V. (2006). Social workers knowledge and attitude toward the ecological environment, Doctoral dissertation, University of California at Berkeley, *Dissertation Abstracts International Section A: Humanities and Social Sciences*, 68 (3), 1162.
- Shepard, B. (2013). 'Community gardens, creative, community organizing and environmental activism', in Gray, M., Coates, J. and Hetherington, T. (Eds), *Environmental Social Work*, Oxon, Routledge.
- Simson, S. P., and M. C. Straus. (2003). *Horticulture as therapy: Principles and practice*. Binghamton, NY: The Haworth Press.

- Söderback, I., Söderström, M. and Schalander, E. (2004). Horticultural therapy: The 'healing garden' and gardening in rehabilitation measures at Danderyd Hospital Rehabilitation Clinic. *Pediatric Rehabilitation*, 7 (4): 245-260.
- Stigsdotter, U. A. (2005) Urban green spaces: Promoting health through city planning. In: *Inspiring Global Environmental Standards and Ethical Practices, The National Association of Environmental Professionals', NAEP, 30th Annual Conference*, Alexandria, Virginia, USA.
- Szofram, J., Meyer, S. (2004). Horticultural therapy in a mental health day program. *Journal of Therapeutic Horticulture*, 15, 32-35.
- Taft, S. (2004). Therapeutic horticulture for people living with cancer: The healing gardens program at cancer lifeline in Seattle. *Journal of Therapeutic Horticulture*, 15, 16-23.
- Toyoda, M. (2012). Horticultural therapy in Japan: History, Education, Character, Assessment. In *Physiological and Psychological Effects of Horticulture, International Conference of Healthcare and Therapeutic Design (ICHTD)*, Tunghai University in Taichung, Taiwan.
- Tuke, D. H. (1882). *Chapters in the history of the insane in the British Isles*. London: Kegan Paul Trench.
- Ulrich, R. S. (1984). View through a window may influence recovery from surgery. *Science*, 224, 420-421.
- Uslu, A. ve Shakouri, N. (2012). Zihinsel ve fiziksel engelliler için hortikültürel terapi. *Kastamonu Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*. 12(1): 134-143.
- Webber, J., Hinds, J. and Camic, P. M. (2015). The well-being of allotment gardeners: A mixed methodological study. *Ecopsychology*, 7, 20–28.
- Weber, B. A. (2012). Social work and the challenges of the green economy. *Advances in Social Work*, 13 (2), 391–407.
- Wichrowski, M., Whiteson, J., Haas, F., Mola, A., Rey, M. J. (2005). Effects of horticultural therapy on mood and heart rate in patients participating in an inpatient cardiopulmonary rehabilitation program. *Journal of Cardiopulmonary Rehabilitation and Prevention*, 25 (5), 270-274.
- Williams, A. (2007). The continuing maturation of the therapeutic landscape concept. In: Williams, A. (Ed). *Therapeutic Landscapes (Geographies of Health Series)*. Aldershot: Ashgate.
- Verra, M. L., Angst, F., Beck, T. Lehmann, S., Brioschi, R., Schneiter, R. and Aeschlimaan, A. (2012). Horticultural therapy for patients with chronic musculoskeletal pain: Results of a pilot study. *Alternative Therapies in Health and Medicine*, 18 (2), 44-50.

- Yanardağ, U. (2019). Türkiye’de çevre odaklı sosyal çalışma uygulamalarını düşünmek. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 30(1), 309-329.
- Yılmaz, E. (2017). Hastanelerde Terapi Bahçelerinin İyi Olma Haline Etkilerinin Araştırılması (Yüksek Lisans Tezi). Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Mühendislik ve Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı, İstanbul.
- Young, T.,M. (1994). Environmental modification in clinical social work: A self-psychological perspective. *Social Service Review*, 68(2), 202-218.